

O'ZBEK XALQINING BOY MUSIQA MEROSINI O'RGANISH VA UNI KENG OMMA ICHIDA TARG'IB QILISH

G'iyosov Narzulla Rahmatullayevich

Poyonova Feruza Ulug'bekovna

Qarshi ixtisoslashtirilgan madaniyat maktabining

“An’anaviy havaskorlik ansambllari rahbarligi”

bo’limi o’qituvchilari

Annotatsiya: ushbu maqolada o'zbek xalqining boy musiqa merosini o'rganish va uni keng omma ichida targ'ib qilish haqida so'z boradi. U mumtoz musiqamizni butun dunyoga tanitish va ijrochilik yo'llarini yosh avlodga o'rgatish bilimlarni usullari va ularning madaniy o'ziga xos badiiy xususiyatlarini ochib berishga qaratilgan.. Maqolada mumtoz musiqa merosimizni doimiy qo'llab-quvvatlash va targ'ib qilish bo'yicha ish olib borgan musiqashunos-manbashunos olimlarning qo'shgan hissalarini haqida fikrlar kiritilgan.

Kalit so'zlar: an'anaviy mumtoz musiqa namiyondalari, madaniy meros, og'zaki an'analar, yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash, madaniy o'ziga xoslik.

O'zbek xalqining qadimiy, o'ziga xos, serqatlam va usluban boy musiqa merosini to'plash, xujjatlashtirish, uning ilmiy-nazariy asoslarini o'rganish hamda amaliy, ijodiy o'zlashtirish borasida o'tgan yarim asrdan ziyodroq vaqt mobaynida ulkan yutuqlar qo'lga kiritildi. Keyingi yillarda o'lkamizda bu ishlarni izchil davom ettirish bilan bir qatorda yosh avlodni bu jabhalardan muntazam ravishta voqif qilib borish tinglovchilarning talab va ehtiyojlarini yanada to'laroq qondirishga qaratilgan ma'sul vazifalar ko'ndalang bo'lib turibdi. Bu o'rinda avvalo madaniyat va san'at o'quv yurtlarida jahon xalqlari musiqa san'atining adabiyot va tarixini puxta o'rganish, ayniqsa o'zbek milliy va mahalliy badiiy an'analarini mufassal o'zlashtirish, musiqiy nazariy qonuniyatlarni chuqurroq idrok ettirish kabi muhim masalalar hamon dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Ko'zlagan maqsadlarga erishmoq uchun bir qancha yangi tadbir choralari amalga oshirish lozim. O'zbek xalqi musiqa merosining turli qatlamlariga rosmana xalq musiqasi, dostonchilik, maqomchilik, o'tmish va zamonaviy bastakorlik ijodiyotiga bag'ishlangan maxsus o'quv fanlarini joriy etish, o'z navbatida ularni yangilangan o'quv dasturlari, qo'llanmalar, darsliklar bilan ta'minlab borish shular jumlasidandir.

O'zbek xalqining boy musiqa merosini o'rganish va uni keng omma ichida targ'ib qilish ishlari san'atimizning jonkuyar tashabbuskorlari, mohir ijrochilari zimmasida bo'lmog'i zarur. Chunki bizning davrimizgacha yetib kelgan ulkan musiqiy merosning

ustozdan shogirdga bevosita o'tishida tabarruk zotlar ko'prik vazifasini o'tash bilan birgalikda, o'zlarining ijrolari bilan ham na'muna bo'lganlar.

Hozirgi kunda an'anaviy musiqa ijrochiligi sohasiga nazar tashlasak, naqadar serqirra, serjilo va borgan sari sayqal topayotganiga guvoh bo'lamiz. Ana shunday an'anani davom ettirish uchun hozirgi yosh ijrochilar chin dildan harakat qilib, kelgusida mutaxassislik o'qituvchi ya'ni bilimdon ustoz sifatida kamolga yetishlari lozim. Bunday mutaxasislarning yetishib chiqishlari kelajak avlodlarga an'anaviy musiqa merosimiz yanada sayqal topgan holda singib borishida muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbek xalqi qadimdan o'zining boy milliy-madaniy qadriyatlari, urf-odatlarini, jahon madaniyatiga qo'shgan ulkan xissasi bilan alohida o'rin egallaydi. Jahon madaniyati va san'ati rivojida o'zbek xalqi tomonidan yaratilgan boy musiqiy merosni butun dunyo tan olishining o'zi ham xalqimizning uzoq o'tmish tarixi, buguniga berilgan munosib bahodir.

Movoraunnaxr, ayniqsa, O'zbekiston xalqlari musiqiy merosini o'rganish borasida musiqashunos-manbashunos olimlardan; Abdurauf Fitrat, Galina Pugachenkova, Tatyana Vizgo, Fayzulla Karomatli, Ishoq Rajabov, Otanazar Matyoqubov, Abdumannon Nazarov, Rustam Abdullaev, Oqilxon Ibrohimov, Said Saidiy, R. Yunusovlarning ajdodlarimiz musiqa merosini o'rganishga doir olib borgan tadqiqotlari diqqatga sazovordir.

Qariyb 2000 yillik ko'xna tarixga ega bo'lgan ushbu sohada Borbad Marvaziy, Abu Nasr al-Farobiy, Abu Ali Ibn Sino, Safiuddin Urmaviy, Hoji Abdulqodir Marog'iy, Najmiddin Kavkabi, Darvesh Ali Changi, so'zlarida esa, Mavlono Rudakiy, Umar Hayyom, Ustod Bedil, Firdavsiy, Manuchexriy, Xusrav Dehlaviy, Nodirabegim, Urmaviy va boshqalar kabi ulkan siymolar ijod qildi.

Ular musiqa nazariyasi va bastakorlik sohasida hamda so'zlarining adabiy talqinida o'tmish tariximiz sarchashmasidagi hayot va mamot o'tmishlari bisotida juda katta boy meros qoldirdi. Biroq arab istelosi davrida musiqaga oid yozma manbalar kuydirilib, yo'qotib yuborilgan. Shuning uchun ular yaratgan musiqiy asarlar bizgacha yetib kelmagan.

Lekin keyingi ming yillik tarixga oid yozma manbalar bizgacha yetib kelgan. O'rta asr musiqashunos olimlari musiqa nazariyasi va bastakorlik masalalari bo'yicha ko'proq Abu Nasr Farobiyning «Musiqaga oid katta kitob», «Musiqaga haqida so'z», Abu Ali Ibn Sinoning «Musiqaga ilmi haqida risola», «Kitobu ash-shifo» asarlarida musiqa ilmi va bastakorlik san'atiga berilgan ta'rifni asos qilib oladilar.

V. A. Uspenskiy (1879-1949) O'zbek notasiga maqom manbai sifatida ilk bor murojaat qilgan olimlardan biridir. Buxoro Xalq sho'rolar jumhuriyatining buyurtmasiga binoan u Shashmaqomni notaga olish uchun 1923 yilda Buxoroga keladi va o'sha paytlari hayot bo'lgan Shashmaqom bilimdonlari Ota Jalol (1845-1928) va

Ota G'iyos (1859-1927)lardan Shashmaqomni bevosita eshitib to'g'ridan-to'g'ri notaga ola boshlaydi. Dugoh maqomining Saqili Ashkullo qismini ustozlar hech eslay olmaydi. Shunda Ota G'iyos qo'lidagi Tanbur chizig'iga qarab, Saqili Ashkulloni chalib berganda hamma hayratga tushadi. Maqomlar butkul yozib olingan manbani ko'rgan rus olimi nihoyatda quvonib, bu nodir kitob haqida o'zining yaqin do'sti va maslakdoshi Moskva Konservatoriyasining professori Viktor Mixaylovich Belyaev (1886-1968)ga maktub yo'llaydi va ajoyib to'ilma to'g'risidagi xushxabar mutaxassislar orasida tarqalib, qiziqish uyg'otadi.

Buxoroda Shashmaqomni notaga olish ishlariga nozirlik qilayotgan taniqli olim Abdurauf Fitrat (1886-1938) Ota G'iyos qo'lidagi qo'lyozmaning tartib va xususiyatlarini Uspenskiyga tushuntirib beradi. Fitratdan olgan ma'lumotlarni qo'lyozma bilan solishtirib, V.M.Belyaevga bu haqda maktublar yo'llaydi. Tajribali olim mavjud ma'lumotlarni tartibga keltirib, hamkasbi musiqiy sharqshunoslik borasida qalam tebratib yurgan Oksfordlik olim Genri Djordj Farmer (1882-1965) tavsiyasi bilan "The Sackbut" jurnalida V.M.Belyaevning "Xorazmiy nota" ("Khorezmian notation") maqolasi e'lon qilinadi.

Abdurauf Fitratning "O'zbek klassik muzikasi va uning tarixi" asari Buxoro shashmaqomi, Xorazm Xalfachiligi va Dutor, doyra usullari tasniflanishi, Tanbur chizig'i maqomlariga taalluqli dastlabki yangiliklarni yetkazilishi bilan qimmatlidir⁶. Mazkur risolalarda XX asrning 30-yillariga qadar bo'lgan davrdagi qadimiy an'analar, Xorazm maqomlari tarixiga oid ma'lumotlar, ijro uslublari, usul tuzilishlari, shu davrlardagi mashhur ijrochilar haqida mahlumotlar berilgan.

Y. Rajabiy tomonidan notaga olingan Shashmaqom to'plamlarida barcha asosiy kuy (maqom)larning tovushqator va tarkibiy bo'laklari mufassal ko'rsatib berilgan. O'zbek mumtoz musiqasining puxta bilimdoni, zabardast hofiz va sozandasi Yu. Rajabiyning tadqiqotchiligi o'zi bir olam. Alloma Yu. Rajabiy Shashmaqomni majmua sifatida notaga olib, kitob shaklida nashr qildirgan. Shuningdek, Shashmaqom ijrolarining ovoz yozuvlari va videofil'mlarni muhrlab qoldirgan. Ustoz tomonidan amalga oshirilgan bu ishlar Shashmaqom asoslarining o'rganishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1) Matyoqubov O. – "Maqomot" – Toshkent-2004.
- 2) Abdullayev R. – "O'zbek mumtoz musiqasi" – Toshkent-2008.
- 3) Qodirov D.Q. va Mamirov Q.M. "An'anaviy qo'shiqchilik va maqom asoslari" – Toshkent-2008.
- 4) O'zbekiston milliy ensiklopediyasi – Toshkent-2001.